

فصلنیجم

دیپلماسی در شاهنامه

بررسی روابط بین الملل و آداب دیپلماسی در شاهنامه فردوسی

دکتر علی سهامی

روابط بین الملل و آداب دیپلماسی

در شاهنامه

دکتر علی سهامی

فصل پنجم/ ناشر تخصصی شعر

روابط بین الملل و دیپلماسی در شاهنامه / دکتر علی سهامی
چاپ اول: ۱۳۹۸ / شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۰-۳۰۴-۵۵۲-۱

صندوق پستی ناشر: ۱۳۱۴۵-۴۵۱

مرکز پخش: میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، کوچه مهدی زاده، شماره ۴، واحد ۱۰
تلفن: ۰۶۹۰۹۸۴۸ - ۰۹۱۲۱۵۹۱۸۹۱

fasle5.1386@gmail.com

www.Fasle5.ir

instagram:fasle5

این کتاب با حمایت معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی چاپ شده است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات و تعاریف	۱۳
مقدمه	۱۵
تعریف دیپلماسی و روابط دیپلماتیک	۱۷
تغیر ماهیت دیپلماسی	۱۸
دیپلماسی سنتی	۱۸
دیپلماسی کلاسیک	۱۹
دیپلماسی نوین	۱۹
دیپلماسی در سیاست بین المللی	۱۹
دیپلماسی فرهنگی	۱۹
ارتباطات بین الملل	۲۰
فرهنگ و ارتباطات از نظرهای برماس	۲۰
روابط بین الملل و جستجوی قدرت	۲۰
مفهوم کشور در ایران کهن	۲۱
فصل دوم: فرهنگ و دیپلماسی فرهنگی	۲۳
بررسی فرهنگ و سیاست فرهنگی	۲۵
سیاست گذاری فرهنگی	۲۵
دیپلماسی عمومی و تماس فرهنگی	۲۶
نقش فرهنگ در سیاست خارجی و تأثیر گذاری هویتی	۲۸
هویت فرهنگی ایرانیان	۲۹
فرهنگ و هویت باستانی و اسطوره‌ای ایرانیان	۲۹
فرهنگ و هویت ایرانیان در شاهنامه	۳۰
خداشناسی	۳۰
خردورزی	۳۰
خرد سیاسی در شاهنامه	۳۱
خرد سیاسی شهریاری	۳۲
خرد سیاسی پهلوانی	۳۳
داد	۳۴
نام	۳۵
شادی	۳۶

۶ ■ روابط بین‌الملل و آداب دیپلماسی در شاهنامه

آرمان گرانی در خطبه‌های شاهان.....	۳۶
نقش فرهنگ ملت باوری و میهن دوستی در وحدت ملی.....	۳۷
فرهنگ و ملت باوری در اندیشه فردوسی.....	۳۸
میهن دوستی در شاهنامه و نقش آن در فرهنگ ایرانی.....	۳۹
پیروی ایرانیان از الگوی نظام هستی در حکومت‌داری.....	۴۰
نظام سیاسی اجتماعی زردهشتی.....	۴۱
دین و سیاست در گفتمان زردهشتی.....	۴۲
پیوند دین و سیاست در شاهنامه فردوسی.....	۴۳
فرمانروایی بر اساس دین از نظر ابن مقفع.....	۴۴
دین‌باری و شهریاری ایرانیان.....	۴۵
فرمانروایان ساسانی و ایجاد دین دولتی.....	۴۵
نقش نژاد و تبار در اندیشه سیاسی ایرانیان	۴۶
فره ایزدی در اندیشه سیاسی ایرانیان.....	۴۶
کارکرد نماد و اسطوره در روابط بین‌الملل	۴۸
استفاده مجدد از نماد پرچم اسطوره‌ای در دوران تاریخی	۴۸
نماد درفش بنفس	۵۰
فصل سوم: دیپلماسی و روابط بین‌الملل در شاهنامه	۵۱
بازتاب روابط فرهنگی، سیاسی و اقتصادی ایران و هند در شاهنامه فردوسی	۵۳
روابط ایران و هند در بخش فراتاریخی و اساطیری شاهنامه.....	۵۴
نخستین ارتباط و ذکر جغرافیای سیاسی هند.....	۵۴
سواری از کشور هندوان در تعییر خواب سام.....	۵۵
زال و سیمرغ و کوه هند.....	۵۶
اشتراك شخصیت‌های اساطیری ایران و هند.....	۵۷
مهاجرت گشتناسب به هند.....	۵۸
روابط فرهنگی ایران و هند در شاهنامه.....	۵۸
موسیقی.....	۵۸
علوم ادبی و پزشکی	۵۹
اختراعات فکری.....	۶۲
تأثیرات مذهبی و آیینی	۶۳
روابط سیاسی ایران و هند	۶۴
استراتژی هندیان در مقابله حمله اسکندر در شاهنامه	۶۴
ائتلاف هندیان و توازن قدرت در رویارویی اسکندر و دارا	۶۵
هند جایگاه پرورش نیای ساسانیان.....	۶۶

روابط ایران و هند در عهد بهرام گور	۶۷
دیدار دیپلماتیک بهرام گور در هیئت سفير با پادشاه هند	۶۷
دیدار دیپلماتیک پادشاه هند از ایران	۶۸
اهمیت دیدار پادشاه هندوستان و هیئت همراحت از ایران	۶۹
روابط اقتصادی ایران و هند	۶۹
بازتاب روابط سیاسی فرهنگی و اقتصادی ایران و توران در شاهنامه فردوسی	۷۱
ریشه‌یابی نام تور	۷۲
اختلاط ویکسان انگاری تورانیان با ترکان	۷۳
علل تقسیم قدرت سیاسی	۷۵
وجود شاه مانع حمله بیگانگان	۷۶
حضور پیشوای سیاسی عامل هویت جمعی و انسجام جامعه	۷۷
علل و انگیزة نبردهای ایران و توران	۷۷
آغاز و فرجام جنگ‌های تورانی در شاهنامه	۷۸
خلاصه جنگ ارجاسب تورانی با گشتناسب و اسفندیار در شاهنامه	۷۸
نظریه سیاست همگرایی ایران و توران	۸۰
سیاست همگرایی و آرمان شهری سهرباب	۸۰
سیاست همگرایی و آرمان شهری پیران ویسه	۸۱
ازدواج‌های سیاسی با تورانیان	۸۲
ناسازگاری فرهنگی و آینینی ایران و توران	۸۳
دیپلماسی اقتصادی ایرانیان با تورانیان	۸۳
دیپلماسی در قراردادهای صلح با تورانیان	۸۳
بازرگرداندن ثروت و دارایی سیاوش به ایرانیان به عنوان پیش شرط صلح	۸۴
بازرگانی رستم در داستان بیژن و نیزه نشانه روابط اقتصادی ایران و توران	۸۴
جنگ به سبب منافع اقتصادی	۸۵
بازرگانی اسفندیار در نبرد با ارجاسب تورانی قرینه‌ای برای تعامل و روابط اقتصادی ایرانیان	۸۵
بررسی کنش‌های گفتار و رفتار پهلوان ایرانی و تورانی (با تکیه بر مذاکره، مناظره و رجز خوانی در رزم رستم و اشکبوس)	۸۶
خلاصه داستان رستم واشکبوس	۸۸
رزم رستم واشکبوس از نظر روایت‌شناسی	۸۹
بررسی سطح داستانی روایت	۹۰
رویدادهای متوالی و به هم پیوسته	۹۰
به آوردگاه آمدن اشکبوس و مبارز طلبیدن او	۹۰
رفعن رهام برای مبارزه در مقابل اشکبوس	۹۰

۸ ■ روابط بین‌الملل و آداب دیپلماسی در شاهنامه

۹۱.....	ناتوانی رهام در رویارویی بالشکبوس و فرار به سمت کوه.....
۹۱.....	خشمنگین شدن طوس از عملکرد رهام و به حرکت در آوردن اسب به قصد جنگیدن بالشکبوس.....
۹۱.....	مانع شدن رستم از فتن طوس به میدان مبارزه مینی بر اینکه طوس فرماندهی قلب سپاه را به عهده داشته باشد تا که خودش پیاده با اشکبوس بجنگد.....
۹۱.....	رجز خوانی رستم واشکبوس.....
۹۳.....	کشته شدن اشکبوس با تیر رستم.....
۹۳.....	در آوردن نیزه مانند رستم از سینه اشکبوس.....
۹۸.....	بازتاب روابط سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ایران و چین در شاهنامه فردوسی.....
۱۰۰.....	بازتاب ایران و چین در اساطیر و کتب تاریخی.....
۱۰۰.....	یادگیری خط چینی از دیوان.....
۱۰۰.....	جمشید در چین.....
۱۰۱.....	تقسیم جهان در بین فرزندان فریدون.....
۱۰۲.....	گنگ دژ و سیاوش گرد در خاک چین.....
۱۰۲.....	اختلاط چینیان و تورانیان.....
۱۰۳.....	همانندی شخصیت‌های شاهنامه با افسانه‌های چینیان.....
۱۰۳.....	سام و زال کارگزاران سیاسی در چین.....
۱۰۳.....	حضور رستم در جنگ با سپاه افراسیاب و خاقان چین، منشاء خیر مشترک سیاسی برای ایرانیان.....
۱۰۴.....	پرتاب سنگ اکوان دیو به بیشه چین.....
۱۰۴.....	پوزش خاقان و دیدار دیپلماتیک کیخسرو از چین.....
۱۰۵.....	سیاست بهرام گور (بهرام پنجم) در برابر خاقان چین.....
۱۰۶.....	بررسی وضعیت امنیت و تهدید بهرام گور در مقابل خاقان چین.....
۱۰۷.....	اموریت برای ترور سیاسی در چین.....
۱۰۸.....	تعیین گذرنامه و رویداد برای عبور از مرز چین به پیشنهاد بهرام چوین.....
۱۰۸.....	تفاکسای کمک‌یزدگرد (آخرین پادشاه ساسانی) از خاقان چین برای مقابله در برابر تازیان مسلمان.....
۱۰۹.....	ازدواج‌های سیاسی.....
۱۰۹.....	ازدواج سیاسی انوشیروان با دختر خاقان چین.....
۱۱۰.....	ازدواج سیاسی بهرام چوبینه با شهدخت چینی.....
۱۱۱.....	خواستگاری خاقان چین از گردیه (خواهر بهرام چوین).....
۱۱۱.....	تجلى قدرت سخت و نرم خسرو پرویز در ازدواج سیاسی و نمایش رزم گردیه (خواهر بهرام چوین با چینیان).....
۱۱۲.....	معاملات و روابط فرهنگی و هنری ایران و چین.....
۱۱۲.....	تأثیر هنر ایرانی بر هنر چینی.....
۱۱۲.....	تأثیر آداب و رسوم سوگواری ایرانی بر چینیان.....
۱۱۳.....	رواج آینین زرتشتی در چین.....

فهرست مطالب ■ ۹

آزادی مذاهب به ویژه آیین زردهشتی در چین.....	۱۱۳
آیین مانی در ایران و چین.....	۱۱۳
آیین مزدک و گسترش آن در شرق.....	۱۱۵
روابط اقتصادی ایران و چین.....	۱۱۵
سابقه‌ی روابط تجاری ایران و چین.....	۱۱۵
ارتباط بازارگانی دریایی بین ایران و چین.....	۱۱۶
بازارگانی ایران و چین در عصر یزدگرد سوم (آخرین پادشاه ساسانی).....	۱۱۶
استفاده از نیروی ماهر چینی در ایران.....	۱۱۷
دیلماسی و روابط ایران و روم در شاهنامه.....	۱۱۷
تاریخ و نژاد و حکومت‌داری رومیان.....	۱۱۷
روم در شاهنامه فردوسی.....	۱۱۸
کی گشتناسب در روم.....	۱۱۹
جنگ گشتناسب بعنوان سردار قیصر روم با الیاس شاه خزر.....	۱۲۰
جنگ قیصر روم به پشت گرمی گشتناسب با ایرانیان.....	۱۲۱
جنگ میان ایران و روم در عصر لهراسب بر اساس سلسله مراتب قدرت.....	۱۲۲
اختلاف و درخواست کمک نظامی ایران از روم.....	۱۲۲
راهبرد شاپور ذوالاكتاف در برابر رومیان.....	۱۲۳
معاهدات صلح در شاهنامه با تکیه بر جنگ شاپور ذو الاكتاف و قیصر روم.....	۱۲۳
ازدواج سیاسی داراب با شهدخت رومی.....	۱۲۵
بازیس فرستاندن ناهید رومی به نزد پدر.....	۱۲۵
ازدواج سیاسی اسکندر با شهدخت ایرانی.....	۱۲۶
دیلماسی اسکندر در رابطه با شهر زنان بر اساس روایت شاهنامه و تطبیق آن با اخبار الطوال دینوری.....	۱۲۶
جنگ‌های انشیروان با رومیان.....	۱۳۷
جنگ دز سوراب.....	۱۳۷
فتح دز گنج قیصر.....	۱۳۷
جنگ با فروریوس رومی.....	۱۳۸
فتح دز قالینیوس روم.....	۱۳۸
تصرف شهر رومی انطاکیه توسط انشیروان.....	۱۳۸
تصرف شهر رومی حلب توسط انشیروان.....	۱۳۹
طرح براندازی حکومت خسرو پرویز توسط گراز (شهر براز) به باری قیصر روم.....	۱۳۹
استفاده از قباد ساسانی از ظرفیت دیلماسی در توسعه و گسترش فرهنگ ایرانی در روم.....	۱۴۳
دیلماسی فرهنگی و کاربرد قدرت نرم قیصر.....	۱۴۳
نامه خسروپرویز به قیصر روم و اعلام تولد نوهاش.....	۱۴۴

۱۰ ■ روابط بین‌الملل و آداب دیپلماسی در شاهنامه

۱۴۴	نقش دین در روابط ایران و روم.....
۱۴۵	خسروپریز و تساهل و تسامح دینی.....
۱۴۶	روابط اقتصادی ایران و روم در شاهنامه.....
۱۴۶	سیاست اسکندر در امور اقتصادی.....
۱۴۷	روابط ایران و تازیان در شاهنامه.....
۱۴۷	جغرافیای طبیعی، انسانی و تاریخی اعراب.....
۱۴۸	ایرانیان و تازیان در گستره تاریخ و اسطوره.....
۱۴۹	قوم عرب به استناد کتبیه‌ها.....
۱۴۹	نظم‌های کهن سیاسی اعراب.....
۱۵۱	پیشینه جنگ‌های میان ایرانیان و تازیان.....
۱۵۱	لشکرکشی ایرانیان به سوی تازیان در زمان پادشاهی جمشید.....
۱۵۲	تقابل حکومت جمشید و ضحاک در دو نظام معنایی خیر و شر سیاسی نزاع معنایی در شاهنامه بر بستر چالش میان دو نظام معنایی «خیر» و «شر» شکل می‌یابد.....
۱۵۲	همراهی سواران تازی با ایرانیان در جنگ بزرگ کیخسرو.....
۱۵۳	رفتن اسکندر به سرزمین تازیان و ورود به کعبه
۱۵۴	نقش خانه کعبه در ساختار قدرت تازیان.....
۱۵۴	حمله طائر عرب به تیسفون و اسارت دختر نرسی.....
۱۵۵	حمله اعراب به ایران در زمان پادشاهی هرمذ نوشین روان.....
۱۵۶	بی اعتمادی هرمذ نسبت به تازیان.....
۱۵۶	دیپلماسی سعد و قاص و رستم فرخزاد.....
۱۵۷	گزارش رستم فرخزاد از وضعیت بحرانی جنگ با تازیان به برادر خود در حمله سپاهیان عرب.....
۱۵۸	جنگ رستم فرخزاد با سعد و قاص پس از ناکامی در مذکوره سیاسی.....
۱۵۹	جنگ فرخزاد (برادر رستم فرخزاد) با تازیان.....
۱۵۹	استراتژی بزدگرد پس از شکست از تازیان.....
۱۶۰	اهمیت موقعیت تجاری شهرهای تازیان.....
۱۶۲	غفلت ایرانیان از تازیان.....
۱۶۲	روابط فرهنگی ایرانیان و تازیان در شاهنامه.....
۱۶۳	روابط ایران و یمن (هماموران) در شاهنامه.....
۱۶۳	وجه تسمیه‌یمن (هماموران).....
۱۶۳	وضعیت جغرافیایی یمن
۱۶۳	پیشینه تاریخی و اسطوره‌ای روابط ایران و یمن.....
۱۶۴	ازدواج سیاسی پسران فریدون با دختران سرو پادشاه یمن.....
۱۶۵	آزمودن توانایی‌های داماد به وسیله جادوگران دربار پادشاه یمن.....

فهرست مطالب ■ ۱۱

نامه شاه هماوران به پادشاهان مصر و برابر مبنی بر ائتلاف علیه ایرانیان.....	۱۶۷
سیاست بهرام گور در بهره‌گیری از قدرت یمنیان.....	۱۶۷
حمایت ایران از یمن در معاهدات.....	۱۶۸
روابط ایران با مصر و برابر.....	۱۷۰
سايقه تاریخی مصر.....	۱۷۰
اسکندر و مصر در شاهنامه.....	۱۷۲
روابط اقتصادی ایران و مصدر در شاهنامه.....	۱۷۳
اعشه فرهنگی و نفوذ آینین مانی در مصر.....	۱۷۳
بربرستان (سودان).....	۱۷۳
فصل چهارم: آداب دیپلماسی در شاهنامه	۱۷۵
آداب دیپلماسی و تشریفات دیپلماتیک در شاهنامه فردوسی	۱۷۷
فرستادگان (سفیران).....	۱۷۷
آذین بندی شهر هنگام ورود کارگزاران سیاسی و دیپلماتیک.....	۱۷۸
حضور مقامات کشوری و سپاهیان در مراسم پذیره از کارگزار سیاسی و سفیر.....	۱۷۹
حضور گرانمایگان و افراد خاص پادشاه در پذیره و پیشواز هیئت دیپلماتیک.....	۱۷۹
آینین نثار و هدیه دادن به کارگزار سیاسی	۱۸۰
آداب ابلاغ پیام و ملاقات سفیر با حاکمان کشورها	۱۸۱
نشستن سفیر بر تخت مخصوص فرستادگان	۱۸۱
وظایف سفیر در هنگام مأموریت	۱۸۳
فرستادن سفیر برای مذاکره دریارة صلح	۱۸۳
عبور سفیر در برابر بارگاه پادشاه	۱۸۴
پرسیدن میزان از احوال کارگزاران سیاسی	۱۸۵
پرداختن فرستاده به سرگرمی و مسابقه در نزد میزان	۱۸۵
نقش سفیر (فرستاده) در جمع اوری اطلاعات	۱۸۵
آداب دیپلماسی در عهد اردشیر	۱۸۶
تعريف طبیقی نماینده دیپلماتیک بر اساس قرارداد و ستمالی ۱۶۴۸ و شاهنامه	۱۸۷
ویژگی‌های سفیر از نظر رسم فخر زاد در شاهنامه	۱۸۷
پوشش ایرانیان در آداب تشریفات دیپلماتیک	۱۸۸
اهدای خلعت به سفیر خارجی	۱۸۸
مصنونیت سیاسی سفیر در شاهنامه	۱۸۸
انتقام حجت (التماتوم) به عنوان ابزار دیپلماسی در شاهنامه	۱۸۹
التماتوم اعلام برقراری حالت جنگ بین ایران و هماوران (یمن)	۱۹۰
رعایت قراردادهای مرزی در شاهنامه	۱۹۱

۱۲ ■ روابط بین‌الملل و آداب دیپلماسی در شاهنامه

۱۹۲	صدر گذرنامه در شاهنامه.....
۱۹۳	پناهندگی در شاهنامه.....
۱۹۴	رایزن و مشاور سیاسی در شاهنامه.....
۱۹۵	کارآگاهان و جاسوسان در شاهنامه فردوسی.....
۱۹۶	ترجمانان دیپلماتیک در شاهنامه فردوسی.....
۱۹۷	شورش و انقلاب مردمی در شاهنامه.....
۱۹۸	عدم تعیض جنسیتی در تعیین جانتینی شاه.....
۱۹۹	پرداخت بیمه از طرف حکومت در شاهنامه.....
۲۰۰	پرداخت حقوق به خانواده کشته شدگان ایرانی در شاهنامه.....
۲۰۱	دیپلماسی و جنگ.....
۲۰۲	جنگ و سیاست نظامی.....
۲۰۳	چرایی جنگ در شاهنامه.....
۲۰۴	بررسی دیپلماسی سیندخت (نخستین سفیر زن) در شاهنامه فردوسی.....
۲۰۵	خلاصه بحران ایران و کابل در داستان زال و روتابه و کنش و واکنش‌های دو طرف.....
۲۰۶	بازیگران بحران ایران و کابل.....
۲۰۷	نامه نگاری و کاهش بحران.....
۲۰۸	ویزگی‌های سیندخت به عنوان نخستین سفیر زن.....
۲۰۹	زیبایی و آراستگی ظاهری.....
۲۱۰	زبان آوری و قدرت بیان.....
۲۱۱	شجاعت و اعتماد به نفس.....
۲۱۲	چاره جویی.....
۲۱۳	دلسوزی.....
۲۱۴	داشتن اختیارات.....
۲۱۵	مصونیت سیاسی.....
۲۱۶	بررسی و تحلیل سیاسی زبان بدن فرستادگان (سفیران) در شاهنامه فردوسی (با تکیه بر ماموریت‌های سری که شاه نقش فرستاده را ایفا می‌کند).....
۲۱۷	نتیجه‌گیری.....
۲۱۸	منابع.....

فصل اول

کلیات و تعاریف

مقدمه

این رساله به بحث و بررسی روابط فرهنگی و آداب دیپلماسی در شاهنامه فردوسی می‌پردازد. از آنجا که تلاش برای کاربرد علوم انسانی از اولویت‌های پژوهشگران و ادبیات شناسان عصر کنونی است، بنابراین درک این ضرورت و شناخت جایگاه و اهمیت دیپلماسی در بهبود وضعیت و موقعیت کشورها بسیار مؤثر است. بر اساس نظریه‌های دانشمندان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل بهره‌گیری از ابزار دیپلماسی از عناصر قدرتمند کارگزاران سیاسی کشورها محسوب می‌شود و از آن به عنوان اهرم سیاست خارجی در کنار سایر ابزارهای قدرت از جمله نیروی نظامی، فرهنگ و اقتصاد استفاده قرار می‌شود.

از اواخر قرن هجدهم میلادی تاکنون تعاریف گوناگونی از اصطلاح دیپلماسی ارائه شده است، از جمله: دیپلماسی به معنای مذاکره، به مفهوم بخشی از امور خارجی هر کشور، به معنای صفات و قریحه‌های ذاتی که به دیپلمات نسبت می‌دهند و در کل دیپلماسی روش و فن اداره روابط بین‌المللی یا تاکتیک‌های مورد استفاده و اجرای سیاست خارجی است. اگر سیاست خارجی را راهبرد هر کشوری بدانیم، دیپلماسی به مثابة تاکتیک اجرایی آن راهبرد یا ابزار اجرای سیاست خارجی است که توسط دیپلمات‌ها محقق می‌شود.

نقش روابط فرهنگی در شکل دادن به هویت ملت‌ها در سطح جهان و نتایج آن در منافع ملی هر کشور، همچنین اهداف، روش‌ها و ابزار روابط فرهنگی نیازمند مطالعه و بررسی نظاممند است. اولویت این بخش از روابط خارجی برای هرکشور به لحاظ فرهنگ، تاریخ و میراث تاریخی و فرهنگی متفاوت است. «اگر فرهنگ به عنوان مجموعه‌ای از نظامهای ارزشی یا تصوّراتی در نظر گرفته شود که تعیین کننده رفتار اعضای یک گروه است و به آن‌ها امکان می‌دهد که هویت خویش را بر پایه آن شکل دهند، آنگاه می‌توان روابط بین‌المللی فرهنگی را رابطه‌ها و مبادلاتی بین نظامهای ارزشی و تصوّراتی تلقی کرد که در هویت بخشیدن به گروه‌های ملی به کار می‌آید.» (مرل، ۱۳۷۴: ۳۷)

از آنجا که فرهنگ مکمل روابط تجاری و بازرگانی است، خود فرصت‌هایی را برای فهم و درک متقابل، منافع دوجانبه و تأثیرگذاری متقابل به وجود آورده؛ بر همین اساس در این کتاب مقوله روابط سیاسی و اقتصادی ملل در شاهنامه نیز دارای اهمیت بوده است؛ زیرا بنا بر باور

نگارنده، از رهگذر روابط فرهنگی است که کشورها به حسن تفاهمی می‌رسند که نتیجه آن، تشریک افکار و تعدیل اختلافات است و این به نوبه خود را برای سازگاری پایدارتر هموار می‌سازد.

درباره شاهنامه تاکنون تحقیقات وسیع و دامنه‌داری انجام گرفته است که هر کدام توانسته فقط اندکی از راز اقیانوس وار این اثر شگرف حماسی را روشن نماید؛ بنابراین نباید به این شاهکار حماسی جاویدان تنها به عنوان یک اثر ادبی - حماسی نگاه کرد. زیرا نخستین زمینه‌های شکل‌گیری هویت باستانی مردمان ایران را در خود فراهم نموده است و از این جهت بازگوکننده تاریخ سیاسی پیش از اسلام ایران است. این کتاب به شیوه‌ای دانشورانه و کاربردی، جهان سیاسی، اندیشه سیاسی، عناصر ساختار حکومت، وظایف، نقش‌ها و کارکردها، روابط درونی و بیرونی حکومت‌های باستانی ایران، به ویژه ساسانیان را در زمینه علوم سیاسی بر ما نمایان می‌سازد. از آنجا که آیین حکومت‌داری و شهریاری برای رسیدن به جامعه‌ای آرمانی و انسانی از دیرباز در سرزمین کهن ما رونق بسیاری داشته است، شاهنامه به عنوان تاریخ منظوم شهریاری و اساسنامه کشورداری پیشینیان، توانسته است که بسیاری از دستورالعمل‌های مملکت‌داری را در لابه‌لای صفحات خود حفظ نماید. پژوهشگر در این پایان‌نامه سعی می‌کند با تکیه بر موضوع «روابط فرهنگی و آداب دیپلماسی در شاهنامه» بطور کلی بررسی حکومت و عناصر ساختاری آن در شاهنامه، جهان سیاسی و روابط خارجی پیردازد و این موضوعات را به عنوانیں جزئی‌تر تقسیم نماید از جمله:

ویژگی پادشاهان (نقش رهبری شاه در اداره کشور، حفظ استقلال کشور، فرماندهی سپاه و نظارت بر اداره جنگ‌ها، نوشتن فرمان‌ها، تنظیم کننده روابط خارجی و اختیار تام در توافق‌نامه‌ها و امضای صلح نامه، برقراری نظام تقسیمات کشوری و تعیین فرمانداران ایالات کشور، حفظ امنیت و آرامش، نظارت بر خراج و دریافت مالیات، بازدید از ایالات و سفر به آن ها، از بین بردن آفت‌ها، بلایا و مبارزه با خشکسالی، گماردن یا برکناری مقام‌های مهم کشوری و لشکری تقسیم غنایم، گزینش جانشین و...) در بررسی آداب و روابط دیپلماسی ایران با سایر ملل از جمله توران، یونان، روم، چین، هند، مصر، یمن و... علاوه بر بررسی روابط فرهنگی دوجانبه به انواع دیگری از دیپلماسی از جمله ابزارهای سیاسی - دیپلماتیک، اقتصادی - تجاری و نظامی - امنیتی به عنوان ابزارهای تامین منافع و اهداف سیاست خارجی ایرانیان در شاهنامه مورد توجه قرار خواهد گرفت.

قابل یادآوری است که تعدد و تنوع کاربردهای موجود از واژه‌ی «دیپلماسی» حتی در میان

متخصصان و کارشناسان منجر به تلقی‌های متفاوتی از این واژه در ادبیات سیاسی شده است که از «علم سیاست» تا «سیاست خارجی» و «روابط بین بازیگران» در عرصه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی را شامل می‌شود به همین منظور متخصصان علوم سیاسی، دوره‌های دیپلماسی را از نظر گونه‌شناسی به سه دوره سنتی، کلاسیک و نوین تقسیم کرده‌اند.

تعریف دیپلماسی و روابط دیپلماتیک

واژه دیپلماسی برگرفته از ریشه کلمه یونانی Diploma به معنی مدرک، سند یا کاغذی رسمی تا شده است با مهر بالاترین مقام که به موجب آن امتیاز، نشان یا درجه‌ای به کسی داده می‌شود. (اخوان کاظمی، ۱۳۹۲: ۶)

در قلمرو سیاست دیپلماسی دانشی است که روابط بین ملت‌ها و دولت‌ها را سازماندهی، تنظیم و هدایت می‌کند و سیاست خارجی در چارچوب قدرت و منافع ملی در تعیین ساختار، تدوین و اجرای امور خود به منظور تعامل با سایر دولت‌ها از این دانش بهره می‌گیرد. در این راستا به مجموعه روابط رسمی که بر اساس علم دیپلماسی بر روابط بین‌الملل حاکم و ناظر است، روابط دیپلماتیک می‌گویند. (حق شناس، ۱۳۹۰: ۱۲)

برای تحقق اهداف و تأمین منافع در سیاست خارجی، استفاده از ابزارها و حربه‌های گوناگون لازم است. «هرچند که دیپلماسی را به عنوان فن اداره سیاست خارجی و یا تنظیم روابط بین‌الملل و همچنین حل و فصل اختلافات بین‌المللی از طریق مسالمت‌آمیز تعریف و توصیف کرده‌اند ولی در بسیاری از مواقع دیپلماسی تنها یکی از ابزارهای اجرای سیاست خارجی در میان دیگر عوامل (اقتصادی، نظامی و فرهنگی) به شمار می‌رود.» (قوام، ۱۳۹۱: ۲۱۵)

روابط خارجی هر کشور عبارتست از: مجموعه خط مشی‌ها، تدبیر، روش‌ها و انتخاب مواضعی که دولت در برخورد با مسائل خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر یک نظام سیاسی اتخاذ می‌کند. به عبارتی دیگر روابط خارجی، انعکاس اهداف و سیاست‌های یک دولت در روابط بین‌الملل، در تعامل با دیگر دولت‌ها می‌باشد. (حامی کلوانق، ۱۳۹۴: ۱۵)

انسان‌ها در طول تاریخ هنگام بروز کشمکش‌ها برای برقراری صلح و صفا از ابزار و وسائل ارتباطی بهره برده‌اند. «بنا بر روایات تاریخی کهن‌ترین روابط منظم و مرتبی که از راه اعزام سفارت بیان شده مربوط به هشت قرن قبل از میلاد بین دولت‌های شمالی و مرکزی چین بوده است.» (انصاری، ۱۳۵۱: ۵)

روایات تاریخ‌نویسان دیگر مانند "فوکیدو" و "هرودوت" حکایت از آن دارد که بین ایران و یونان نیز به ویژه هنگام جنگ‌های پلوپونز مبالغه سفیران تقریباً بطور منظم معمول بوده است. (همان: ۱۳۵۱: ۵).

تغییر ماهیت دیپلماسی

تعدد و تنوع کاربردهای موجود از واژه دیپلماسی حتی در میان متخصصان و کارشناسان منجر به تلقی‌های متفاوتی از این واژه در ادبیات سیاسی شده است که از «علم سیاست» تا «سیاست خارجی» و «روابط بین بازیگران» در عرصه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی را شامل می‌شود.

متخصصان علوم سیاسی دوره‌های دیپلماسی را از نظر گونه‌شناسی به سه دوره سنتی، کلاسیک و نوین تقسیم کرده‌اند.

دیپلماسی سنتی

از آنجا که نمی‌توان یک تاریخ مشخص برای شکل‌گیری دیپلماسی معین نمود، مجموعه تمہیدات اندیشیده شده برای جلوگیری از جنگ و یا اعمال قدرت بر سایر بازیگران تا زمان تاسیس «ملت - دولتها» را می‌توان عصر دیپلماسی سنتی نام نهاد. در این دوره آموزه‌های متفاوت و بسیاری در ذیل دیپلماسی قابل ذکر بوده است که از سیاست تا جنگ را شامل می‌شود. در ساختار نظام‌های سنتی، تقسیم کار به صورت تخصصی وجود ندارد. اقتدار، سنتی و مبتنی بر زور است. معیارهای همبستگی نیز سنتی و خانوادگی است. مبنای فرهنگی چنین نظامی متافیزیکی و روحانی است. (سیف زاده، ۱۳۷۹: ۱۲۲)

دیپلماسی کلاسیک

از سال ۱۸۱۵ - یعنی زمان انعقاد عهدنامه وین - تا ۱۹۱۴ که شاهد وقوع جنگ جهانی اول می‌باشیم، به عصر دیپلماسی کلاسیک مشهور است. ویژگی بارز این مقطع نظام مندی اصول متعارف دیپلماتیک در چارچوب حقوق بین‌الملل است که اگرچه از حیث محتوایی این اصول وسیع بوده و کل حوزه سیاست را نیز در بر می‌گرفت اما رفتارهای چونان دوره دیپلماسی سنتی، متزلزل و نامعین شمرده نمی‌شد. (کاظمی، ۱۳۶۸: ۲۳) در دیپلماسی

کلاسیک استفاده گاه و بیگاه از زور برای حفظ موازنہ قدرت بوده است. (برجیل و دیگران، ۱۳۹۲: ۲۲)

دیپلماسی نوین

از حیث اصطلاحی دیپلماسی نوین ۱۹۱۸ به بعد مدنظر قرار گرفته است. اینگونه از دیپلماسی نتیجه وقوع تحولات مهمی چون انقلاب ۱۹۱۷ روسیه، ورود امریکا به عرصه مناسبات بین‌الملل و ایفای نقش ابرقدرتی توسط این کشور و بالاخره ظهور سازمان بین‌المللی برای مدیریت امور جامعه جهانی ارزیابی می‌شود. (میلسن، ۱۳۸۹: ۱۴)

دیپلماسی در سیاست بین‌المللی

دیپلماسی در سیاست بین‌المللی عبارتست از فرایند ارتباط بین بازیگران بین‌المللی که قصد دارند از طریق مذاکره، تعارض را بدون جنگ حل و فصل نمایند. این فرایند در طول قرن‌ها پالایش و نهادینه و بصورت حرفاً درآمده است و هدف آن ممانعت از تبدیل تعارض به جنگ است. (بیلیس، ۱۳۸۳: ۷۱۵).

دیپلماسی فرهنگی

در ادبیات روابط بین‌المللی و سیاست خارجی تعاریف متعددی برای دیپلماسی فرهنگی آمده است. «فرانک نینکوویچ، دیپلماسی را تلاش برای ارتقای سطح ارتباطات و تعامل میان ملل جهان با هدف طراحی و بنیاد نهادن تفاهم نامه‌ها و توافقاتی بر اساس ارزش‌های مشترک می‌داند.» (صالحی امیری، ۱۳۹۲: ۱۰۹).

درواقع دیپلماسی فرهنگی بعنوان یک ابزار کار آمد و قابل انعطاف در سیاست خارجی زمینه ساز ارتقای سطح روابط دولتها و به تبع آن افزایش تفاهم میان ملت‌ها و ایجاد صلح و ثبات بین‌الملل است (حقیقی، ۱۳۸۶: ۲).

چنانچه جامعه‌ای بتواند بهتر از سایر جوامع جهان را تبیین کند، از لحاظ فکری می‌تواند هدایت و رهبری فرهنگی جوامع دیگر را به دست گیرد و عملکرد آن در گستره فرهنگ از مشروعیت کافی برخوردار خواهد بود (سیف زاده، ۱۳۷۹: ۱۲۲).

مبادله فرهنگی غالباً ابزار سیاست خارجی دولت‌هاست و دولتها از این وسیله استفاده می‌

کنند تا روابط با ملت‌های دوست را تقویت کنند و تنش میان کشورها را کاهش دهند (پلینو، ۱۳۸۹: ۱۱۷).

ارتباطات بین‌الملل

امروزه گاه به رشتہ ارتباطات بین‌الملل، ارتباطات جهانی نیز می‌گویند. در زبان انگلیسی واژه ارتباطات بین‌الملل به international communication ترجمه شده است.

از نظر تاریخی این واژه حدود مشخصی دارد. در گذشته معنای روابط یا ارتباطات بین ملت‌ها و بیشتر بین دولتها از آن برداشت می‌شد اما امروزه با افزایش سازمان‌های غیر دولتی افراد بیشتری با آن سر و کار دارند.

«رشته ارتباطات بین‌الملل به این دلیل که میان رشته‌ای است، دیگر مثل سایر رشته‌ها از جمله اقتصاد و جامعه شناسی ... رشته‌ای مستقل به حساب نمی‌آید و از سایر رشته‌ها کمک می‌گیرد. بنابراین هم بسیار وسیع است و هم محدود» (مولانا، ۱۳۹۱: ۲۶).

فرهنگ و ارتباطات از نظرهایبرماس

هایبرماس مطالعه فرهنگ و ارتباطات را از ارتباطات فرهنگی و ارتباطات بشری (سخن گفتن دو نفر) شروع می‌کند. از این جهت مطالعات میان فرهنگی را از منظر فرهنگی گستردگر تر مورد مطالعه قرار می‌دهد. وی در این دیدگاه بدون اینکه مستقیماً وارد اقتصاد و سیاست شود، مسایل اقتصادی و سیاسی را در نظر دارد. یعنی وقتی که می‌گوید که سخن دو نفر شروع فرهنگ است، بطور ضمنی به ارتباطات اشاره دارد و درواقع تعریفی ارتباطی از فرهنگ ارائه می‌کند (مولانا، ۱۳۹۱: ۲۱۶).

از آنجا که تعریف فرهنگ یک کل پیچیده است که شامل: دانش‌ها، باورها، هنرها، اخلاق و سایر مسائل مادی و معنوی است و در برگیرنده توانایی‌ها و عادت‌هایی است که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود بنابراین با توجه به این تعریف، فرهنگ متعلق به جامعه و گروه است و شخص نمی‌تواند به تنهایی فرهنگ ایجاد کند.

روابط بین‌الملل و جستجوی قدرت

به رغم برابری حقوقی صوری دولتها باهم، توزیع نابرابر قدرت بدین معنی است که حوزه

روابط بین‌المللی شکلی از «سیاست قدرت» است. اندازه گیری قدرت دشوار است: توزیع آن در میان دولتها در گذر زمان تغییر می‌کند و در این باره که قدرت چگونه باید توزیع شود در میان دولتها هیچگونه اتفاق نظری وجود ندارد. بنابراین روابط بین‌الملل قلمرو ضرورت (دولتها برای بقا در محیطی رقابت آمیز چاره‌ای جز جستجوی قدرت ندارند) و استمرار در گذر زمان است. وقتی واقع گرایان درباره تغییر در نظام بین‌الملل به تعمق می‌پردازنند نگاه خود را به تغییرات پدید آمده در توازن قدرت میان دولتها می‌دوزند (گریفیتس و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۵).

مفهوم کشور در ایران کهن

علی رغم وجود نداشتن مفهوم کشور با نام ویژه و حکومت سیاسی به مفهوم امروزین در سرزمین‌هایی که امروز «امپراتوری هخامنشی‌یا‌اشکانی» خوانده می‌شود، نظام پدیدار آمده در این سرزمین‌ها نخستین ساختار سیاسی عمودی بود. این ساختار سیاسی نظام امپراتوری به معنی اروپایی نبود بلکه ساختاری بود «فدراتیو» با میزان درخور توجهی از خودمنختاری برای حکومت‌های محلی. محور اصلی حکومت در این ساختار بر گرد روابط مشخص میان مرکز و خودمنختاری‌های پیرامونی دور می‌زد (مجتبهدزاده، ۱۳۸۸: ۵۱).